

La lògica de Menorca o la virtuositat de les dimensions

Eulàlia COMAS LAMARCA

Biòloga, Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible de Catalunya de la Generalitat de Catalunya

Honorable Senyora Presidenta del Consell Insular, president i coordinadora científica de l'IME, honorables consellers, director de l'OBSAM, amics i amigues,

És un plaer molt gran ser avui aquí i contribuir, amb l'estima que sento per Menorca, a la commemoració del 25è aniversari de la declaració de l'illa com a reserva de biosfera. Les dues celebracions quinquennals anteriors van ser inaugurades per conferencians de *menorquinitat* demostrada: Juan Rita fa cinc anys i Josep Miquel Vidal en fa deu. Avui no és el cas. Sóc nascuda a Barcelona i he viscut més anys a Catalunya que a Menorca; però he de dir que em sento menorquina d'adopció i que tinc una predilecció que no he amagat mai per aquesta terra, per les persones que hi viviu i feu que sigui com és, per la història, els costums i les tradicions, les rondalles, i no cal dir que també pel paisatge i la natura. I pel menorquí —em declaro en aquest sentit perseguidora incansable d'expressions, girs i paraules menorquines. I em meravella seguir-ne descobrint.

En rebre la proposta de fer aquesta conferència, d'entrada vaig pensar que potser no estava prou al dia de la realitat menorquina, de l'evolució de la reserva de biosfera al llarg dels darrers anys, però sabent que les jornades que tindran lloc aquests dies seran eminentment tècniques i que comptaran amb experts coneixedors de Menorca, vaig decidir que, si més no, podria explicar com veig l'illa, i la declaració d'aquesta figura de la UNESCO, des d'una doble perspectiva: l'adquirida a través dels anys d'experiència professional en planificació ambiental que vaig exercir aquí i que posteriorment he exercit a la Generalitat de Catalunya, i la que es desprèn de l'estima que tinc per l'illa.

Com deia, fa cinc anys va inaugurar les jornades del 20è aniversari de la declaració de la reserva de biosfera Juan Rita, que em va precedir a dirigir-la fins al 2000. Ell parlava, ara fa cinc anys i reconeixent que amb nostàlgia i una mica de subjectivitat, de la **il·lusió**

amb què es va viure la declaració en els seus inicis, i fins i tot de les etapes prèvies a la declaració, i es preguntava si aquella il·lusió havia anat decaient. Recordava, com també ho havia fet Josep Miquel Vidal cinc anys abans, els noms i cognoms que van transformar la il·lusió d'una proposta en declaració: parlava dels membres del Comitè Espanyol del Programa Home i Biosfera (Programa MaB per les sigles en anglès) i també dels partits i dels polítics que hi havia al capdavant del Consell entre 1988 (quan es feren els primers contactes amb el MaB) i 1993 (en què es fa efectiva la declaració). Un i altre ressaltaven que el **suport polític** a la proposta de declaració va ser pràcticament unànime, encara que hi hagués expectatives diferents. Segons Vidal Hernández, hi havia consens total sobre el fet que calia posar un límit al desenvolupament incontrolat, que era beneficiós adherir-se als postulats del Programa MaB, i que la diferència que hi pogués haver entre els partits polítics residia justament en com havia de ser aquest límit, no pas en el fet que fos necessari. En això l'acord era majoritari.

Un i altre no només vinculaven els inicis de la reserva de biosfera a noms, sinó també a **institucions, entitats i col·lectius**. Perquè per sol·licitar la declaració com a reserva de biosfera a la UNESCO cal reconèixer un interlocutor institucional (l'Administració, en aquest cas el Consell Insular de Menorca), un d'acadèmic (i aquí l'IME va tenir –i vull remarcar que continua tenint– un paper clau, juntament amb l'OBSAM més tard) i un suport social ampli, que es podia intuir pel fet que tots els partits polítics hi havien donat suport i, sobretot, perquè la societat civil havia donat mostres explícites de defensa del patrimoni natural. I, si no, recordem les contestacions populars dels anys setanta i vuitanta per salvaguardar els paratges més amenaçats de l'illa. Aquesta conjunció entre una administració compromesa, una entitat acadèmica de nivell i un suport popular generalitzat va ser clau perquè Menorca liderés, amb Lanzarote, un canvi de paradigma en el context de la Xarxa Mundial de Reserves de la Biosfera.

I és que els estudis sobre Menorca precedents a la declaració, de finals dels anys vuitanta, i també els d'altres illes (com La Gomera i Formentera), van donar pas a una consideració diferent dels **territoris insulars** com a indrets especialment adients per ser declarats *reserva de biosfera*. Aquella visió pionera i diferent de les illes, en definitiva el valor afegit que aportava la insularitat per a una reserva de biosfera, va fer que el camí cap a la declaració –un camí compartit amb Lanzarote– fos més complicat, sí, perquè sortia de la rutina. Però s'ha demostrat que va ser enriquidor i carregat de reptes. Per això, avui és plenament reconegut que aquella segona onada de reserves, més allunyades del model tradicional de parc natural, proposades en territoris més poblats, més clarament delimitats, amb més indústria i amb més pressions, ha funcionat. I ara Menorca és justament seu de la Xarxa Mundial de Reserves de Biosfera Illes i Zones Costaneres de la UNESCO.

Mentre treballava aquí a Menorca, els meus referents més propers eren la reserva de biosfera d'aquí, naturalment, la de Lanzarote (agermanada), i l'única reserva de biosfera que aleshores hi havia a Catalunya, la del Montseny, creada a partir de la figura de parc natural. Eren models de reserva de biosfera ben diferents, amb reptes diferents, equips tècnics diferentment dotats, amb institucions i entitats diferents al capdavant. Les reserves de biosfera insulars eren més completes en termes de reptes i la del Montseny ho era

més en termes de dotació (pressupostària i de personal). Mentre que aquí la figura tenia més entitat pròpia, no tenia el pressupost propi que té un equip tècnic d'un parc natural o el reconeixement legal propi d'un parc natural; hi tenia, en canvi, reptes oberts en tots els fronts i de manera global: des de l'aprofitament de recursos naturals a la conservació de la biodiversitat, la gestió de residus o el turisme (en relació amb l'afluència de persones, quan en un parc natural el que cal gestionar és bàsicament l'ús públic, aquí hem de tractar amb el sector turístic *sencer*). Des que vaig deixar de treballar per la reserva de biosfera de Menorca, s'ha declarat una nova reserva de biosfera a Catalunya, la de Terres de l'Ebre, i hi ha sobre la taula una proposta —agosarada i per ara controvertida— de declarar la Costa Brava sota aquesta designació. Sempre que se m'ha demanat consell en relació amb la reserva de Terres de l'Ebre i amb la proposta de declaració de la Costa Brava m'he remès a la manera com es va aconseguir i fer realitat aquesta designació a Menorca, perquè té una **coherència intrínseca** que penso que és exemplar.

No vaig tenir la sort de viure aquells anys previs i inicials de la declaració, al tombant dels anys noranta, els anys que s'han anomenat de la il·lusió; però sí els del desplegament. La meua arribada —professional— a Menorca és de finals dels anys noranta i principis del 2000, tot i que la descoberta personal fos anterior.

Vaig venir a treballar a Menorca amb l'**Agenda 21 Local dels municipis d'Alaior, es Migjorn Gran i es Mercadal**. La consultoria ambiental en què treballava, a Barcelona, va guanyar, per concurs públic, l'elaboració dels estudis preliminars —les diagnosis ambientals— d'aquests tres municipis. Era un concurs públic que es va licitar en tres lots: el central, que comprenia aquests tres municipis; el de ponent, amb Ciutadella i Ferreries, i el de Maó, Sant Lluís i es Castell. En acabar aquesta feina vaig decidir venir a viure a Menorca, i vaig poder treballar també en la segona part de les agendes 21 locals: els anomenats plans d'acció ambiental. Així va ser com vaig anar entrant en la realitat menorquina des de l'àmbit professional, proposant directius, a escala municipal, per acostar el model de vida de la societat menorquina als paràmetres de la sostenibilitat.

Recordo que em van ser d'**inspiració**, aleshores, els volums de la candidatura de Menorca com a reserva de biosfera, coordinats per l'IME. I no m'estranya que fos així perquè ho van ser també més tard per a iniciatives destacades com el Contracte Agrari de la Reserva de Biosfera (CARB), un instrument exemplar d'entesa publico-privada, de cogestió, entre el Consell, el GOB i els propietaris de finques rurals, o com el Pla d'Acció de la Reserva de Biosfera, que esperem que aviat aprovi el Ple del Consell Insular. Eren treballs de qualitat, d'aquests que aguanten el pas del temps.

De les agendes 21 locals vaig passar a assumir la **direcció de la Reserva de Biosfera**. Més que la direcció, però, era la representació, perquè no hi havia pròpiament un equip per dirigir, sinó que dins l'Àrea de Medi Ambient del Consell jo em feia càrrec dels assumptes més directament vinculats a la reserva. Ho feia en dues vessants, de Menorca enfora i de Menorca endins. Cap enfora, amb la relació amb el Comitè Espanyol i Internacional del Programa MaB, i amb altres reserves de biosfera, especialment Lanzarote; cap endins, amb el Consell Científic de la Reserva i amb la resta de conselleries del Consell

Insular, a través de la Comissió Tècnica de la Reserva de Biosfera, que va permetre no circumscriure la reserva de biosfera de Menorca només a l'Àrea de Medi Ambient.

Per a mi va ser un regal incloure Menorca en el meu univers professional. La feina era com si fos menys feina si Menorca n'era el centre d'atenció. Primer amb les A21 i després amb la coordinació de la reserva vaig començar a conèixer **una altra Menorca**, la Menorca de les administracions —del Consell i dels ajuntaments—, la Menorca de la societat civil organitzada —amb el GOB Menorca al capdavant— i la Menorca acadèmica —i aquí l'IME i l'OBSAM van tenir un paper clau. D'alguna manera, es desdibuixava una frontera entre allò professional i allò més vivencial, i totes dues visions es retroalimentaven. Amb els anys he entès que és molt forçat, i poc fructífer, mantenir separats, d'una banda la il·lusió, els sentiments i les vivències, i de l'altra la ciència i la professió. I que així com la separació empobreix, la comunió no. Per això deia fa uns instants que parlaria a partir de la doble perspectiva personal i professional, perquè vaig tenir la sort de conjugar l'estima a Menorca amb la feina per Menorca.

Efectivament, en traslladar-me a residir a l'illa no només vaig conèixer administracions, institucions i entitats, sinó també les **persones** que hi havia al capdavant, que les feien bategar. Josep Miquel Vidal va ser un dels primers personatges que vaig conèixer d'aquesta Menorca, un testimoni viu i actiu, aleshores coordinador científic de l'IME. Ell m'enllaçava la Menorca d'aleshores amb un passat proper, farcit de noms, dates significatives, referents culturals i polítics, i moltes curiositats. Tenint entre mans tantes coses com tenia —l'IME, l'Enciclopèdia de Menorca, una estreta relació amb l'Institut d'Estudis Catalans, etc.— em va ajudar molt a situar-me, tant mentre treballava en les agendes 21 locals com quan vaig dur la direcció de la Reserva de Biosfera per encàrrec del Consell Insular aleshores presidit per Joana Barceló. Amb ell vam editar l'any 2004 el llibre de les jornades del 10è aniversari de la declaració, i vam organitzar jornades i esdeveniments diversos, a Menorca i fora de Menorca. En tinc un gran record. Si el meu univers cultural i social tingués punt de comparació possible —que penso que no— amb el de Josep Pla, en Vidal hauria estat el meu *homenot* de Menorca per antonomàsia.

I és que només en una cosa no em fa vergonya comparar-me amb **Josep Pla**: en el seu enamorament per Menorca. Diu Miquel Àngel Limón, al seu llibre *Josep Pla i Menorca. Els cants de sirena d'un illòman*, que Pla tenia un enamorament coral amb l'illa. Jo també l'hi tinc. Combrego amb Pla, per tant, quan diu, l'any 1972: «Tinc una debilitat per l'illa de Menorca, no solament per les afinitats que té amb el meu país, sinó perquè és un paradís de calma i de silenci», i quan amb visió realista afegeix que el paradís en qüestió li sembla «que durarà poc, perquè la invasió es concreta cada dia més».

Comparteixo amb Pla la debilitat, l'estima, el vincle amb Menorca i he tingut la sort de poder treballar per fer front a aquella *invasió* de què parlava, que no és altra que la pressió creixent sobre el territori, sobre els recursos naturals. Una pressió que la declaració de l'illa com a reserva de biosfera (vint anys més tard del text de Pla, el 1993) miraria decididament d'atenuar, perquè —recordem-ho— una les característiques fonamentals d'una reserva de biosfera és la **voluntat —política i social—** de garantir un ús racional dels recursos naturals i del territori. I la voluntat, és clar, ha d'anar acompanyada de fets.

Diria que durant els vint-i-cinc anys que han seguit a la declaració no podem negar que hi ha hagut fets destacables, del tot coherents amb la declaració, entre ells l'aprovació del Pla Territorial Insular, la implantació del CARB o la creació de l'OBSAM, per dir-ne alguns. Que podrien ser més? Segurament; però són fets que han estat cabdals i coherents, i això no sempre és així a tot arreu.

Sempre he pensat que Menorca té unes dimensions ideals, virtuoses potser, que expliquen que sigui com és en molts sentits. L'extensió de l'illa és la **dimensió més física**, més evident: essent com és, ni massa gran ni massa petita, en certa mesura abastable, afavoreix el sentiment de pertinença, de coneixement i d'estima. I tenint com té una diversitat i una riquesa paisatgística excepcionals, també afavoreix l'avidesa de coneixement, de recerca: Pla diu que en l'espai dels catalanoparlants no hi ha cap indret tan estudiat com Menorca. L'organització territorial — repartida entre l'Administració insular i els vuit municipis —, és una **dimensió administrativa** també abastable, que fa possible una governança directa i efectiva, que afavoreix la coordinació a diversos nivells o l'establiment de consorcis i serveis compartits. En aquestes coordenades, idealment s'hi podria inscriure una dimensió social i econòmica molt equilibrada, si no fos per la pressió creixent sobre els recursos naturals. Això és el que hauria d'ajudar a aconseguir el fet que sigui reserva de biosfera.

La **sostenibilitat**, l'objectiu que hauria de guiar la gestió de tots els territoris i sobretot d'una reserva de biosfera, sempre es diu que en té **tres**, de **dimensions**: l'ambiental, la social i l'econòmica. Sovint es diu que la sostenibilitat rau en l'equilibri de tots tres suports, però en realitat tots tres suports no són iguals perquè hi ha una dimensió —l'ambiental— sobre la qual reposen les altres dues dimensions, i que els fa de suport. Sense el patrimoni natural, sense els recursos naturals i els serveis ambientals que proporciona la natura, no hi ha sostenibilitat possible, no hi ha model socioeconòmic perdurable possible. La sostenibilitat és aconseguir un equilibri no dominat només per l'economia, en què el desenvolupament econòmic i el benestar no s'aconsegueixin només a expenses del capital natural no renovable, o renovable a llarguíssim termini.

Hi ha un altre text de Pla que m'agradaria recordar, en relació amb Menorca i amb la definició de la sostenibilitat aplicada a Menorca. És de 1980, però parla en passat, dels anys dels seus primers viatges a l'illa. Diu així:

Era una meravella. Encara avui ho és. D'entrada sembla una illa morta, pobre, d'un paisatge migradet. Però no ho és. La gent hi té una sociabilitat perfecta. Hi ha una societat d'un to, d'una educació, d'una admirable hospitalitat i d'una gran curiositat. [...] El que s'ha fet per atreure el turisme de masses potser ha fallat. [...] Menorca, aspira a tenir un turisme de masses? Des d'un punt de vista econòmic, potser sí. Des de molts altres punts de vista, no! És l'illa del Mediterrani on potser he trobat gent més feliç. [...] Són gent conformada, enamorada del seu país, limitada. La felicitat -digué Goethe- és la limitació. I, com a gent limitada, s'adapta a tot arreu, allà on sigui. I hi triomfa.

D'aquest fragment em criden l'atenció **tres aspectes** que puc lligar directament amb la reserva de biosfera: la descripció de la societat (base i èxit de la designació com a reserva), el qüestionament del turisme de masses (ara en diríem del model socioeconòmic) i la cita de Goethe.

Als atributs de sociabilitat perfecta, de bon to, de **gent** hospitalària, educada, enamorada del seu país i feliç, jo hi afegiria que amb alt esperit crític: recordo, en aquest sentit i molt especialment, la revisió externa dels deu anys de la reserva de biosfera. En escaure's, l'any 2003, el 10è aniversari de la declaració, a la segona avaluació quinquennal interna —una tradició exemplar, per cert, la de les avaluacions quinquennals, molt recomanable i que encara avui es manté, promoguda per l'IME— s'hi va superposar l'avaluació externa, feta per una empresa d'assessoria ambiental enviada pel Govern de l'Estat —i és que ja aleshores el Programa MaB estava adscrit a l'Organisme Autònom de Parcs Nacionals. Doncs bé, resulta que quan en l'avaluació externa gairebé tot van ser flors i violes, lloances, en l'interna la visió era molt més crítica, com posen de manifest les conclusions d'aquelles jornades, publicades el 2004. En aquest sentit m'alegra saber que una de les qüestions internes que ja aleshores es va plantejar, la revisió dels límits terrestres interns de la reserva de biosfera (les zones nucli, també i transició) i l'ampliació dels límits marins, s'hagi emprès amb determinació i estigui avui pendent d'aprovació pel Comitè MaB internacional. Un possible avenç que serà molt significatiu.

El segon aspecte que em crida l'atenció és la pregunta que es fa Pla en relació amb el **turisme de masses**, que és el que fa més de vint-i-cinc anys que ens preguntem: quins altres punts de vista —a part de l'econòmic— justifiquen que Menorca opti pel model del turisme de masses, com ell l'anomena? Potser només l'econòmic, diu Pla i ho subscriu plenament, o, dit d'una altra manera, només si es fa prevaldre l'economia sobre qualsevol altre aspecte: sobre la felicitat, sobre el benestar, sobre la conservació de la natura i els serveis ambientals... Només si fem de la limitació virtut es podrà avançar en termes de sostenibilitat. I sempre que mantinguem la dimensió ambiental més ampla i robusta que l'econòmica.

El tercer aspecte és la cita de **Goethe**, que desconeixia, quan diu que en la limitació rau la felicitat, i és una definició que trobo escaient, simple i certa, de la sostenibilitat: entendre els límits, conviure-hi, viure'ls i no sobrepassar-los. La cita m'ha arribat just quan acabava de llegir un llibre que recomano vivament. Es diu *La invenció de la natura. El nou món d'Alexander von Humboldt* (escrit per Andrea Wulf el 2015). El llibre explica i contextualitza la vida d'aquest gran personatge que va esborrar les fronteres entre l'art i la ciència al tombant del segle XVIII al XIX. El nom d'**Alexandre von Humboldt** (1769-1859) pot ser que sigui poc familiar, però hem de pensar que en l'època es deia que era el segon personatge més conegut després de Napoleó. Viatger i naturalista, després d'un viatge iniciàtic a Amèrica i més tard a l'Àsia, va fer aportacions científiques de primer ordre en moltes disciplines (geologia, botànica, geografia...) i va inspirar Darwin, John Muir i altres *pares* de la conservació de la natura. Va conèixer personatges molt diversos del món polític (Simón Bolívar, Thomas Jefferson), social, literari, i fou amic íntim de Goethe —d'aquí el nexa amb la cita de Pla. Va criticar el racisme i l'esclavitud. I va aportar una nova manera

de veure l'entorn natural: per ell la natura era una xarxa de vida en què tots els elements estaven interconnectats, i deia que per entendre-la feien falta els sentiments. Potser per això es deia d'Alexandre von Humboldt que era el Shakespeare de les ciències.

Va advertir dels perills que l'avarícia humana podia desencadenar quan explotava els recursos naturals sense limitació, sense ordre ni concert, però per damunt de tot va desenvolupar una **visió holística** de la natura, de la qual avui som hereus. Va ser una nova manera de veure el món i les relacions —la comunió— entre la humanitat i la natura que és precisament el centre d'atenció del programa MaB, Home i Biosfera, de la UNESCO, que fa de paraigua a aquestes jornades. Un programa que, per cert, l'eminent ecòleg Ramon Margalef sempre va reivindicar que estava mal titulat, que hauria d'haver-se anomenat **MiB (Man IN Biosphere, home en la biosfera)**, per recordar que som una peça més en la capa de vida de la Terra, i que ens hi hem d'inserir conscients que en formem part, i que hi ha ritmes i límits naturals que cal respectar.

Quan deia fa una estona que venir a Menorca i incloure Menorca en el meu cercle professional havia estat un regal en molts sentits, volia dir això, que esborrar fronteres entre coneixements i sentiments pot ser enriquidor. Que quan diem que cal estimar la terra per protegir-la, diem això. Que quan les enquestes o les dades demostren que a Menorca hi ha un percentatge relativament alt de la societat preocupat per l'entorn, el medi ambient, la natura o el paisatge, diem això: que és des del sentiment d'estima, de pertinença, de percepció de la bellesa, des d'on, possiblement, es pot treballar més i millor per estudiar a fons i protegir el patrimoni natural, i des d'aquí dissenyar models de vida sostenibles. Que el GOB Menorca tingui aproximadament 1.350 socis és un indicador de l'interès de la societat per la conservació de l'entorn, i és que en percentatge sobre la població menorquina (encara que no tots els socis siguem de Menorca) és un nombre altíssim comparat amb el que es pugui calcular per a Catalunya i per l'estat espanyol en termes d'afiliació a entitats ecologistes.

Aquesta **dobla aproximació** des de l'estima i des de la ciència, que no només recorre als coneixements, sinó també als sentiments per entendre la natura, diria que a Menorca es practica a **escala de la societat** en conjunt: a l'elevada consciència ambiental de la societat menorquina s'hi suma l'avidesa de coneixement, la recerca, el fet de ser un dels llocs més estudiats. I és una fortalesa indubtable que té Menorca.

Per anar acabant, voldria relligar i fer explícites algunes idees de fons que he mirat d'anar apuntant. He titulat aquestes paraules d'obertura de les jornades com «La lògica de Menorca o la virtuositat d'unes dimensions». I és que per mi, i sé que la visió és molt subjectiva i pot ser criticable, hi ha una **lògica, que internament en dic menorquina**, que no he trobat en altres llocs on he viscut i treballat. N'és un exemple el fet que pocs anys després de la declaració de l'illa com a reserva de biosfera es duguessin endavant les **agendes 21 locals** a què em referia abans, a escala municipal, com les peces clau del mosaic territorial que és l'illa, tota sencera reserva de biosfera.

O que un poc més tard s'aprovés el **Pla Territorial Insular** (2003), fruit d'una lògica admirable en la manera de procedir, a partir de l'anàlisi de possibilitats de creixement urbanístic de tots vuit municipis i fonamentat en dades lògiques, però que no sempre ni a

tot arreu es tenen, que l'OBSAM ha anat recopilant, com ara les dades de població diària damunt de l'illa, per exemple. Així, contrastant els màxims de creixement permesos pels planejaments urbanístics municipals, la pressió demogràfica de component fortament estacional i el valor de conservació paisatgístic i natural, entre altres paràmetres, s'elabora una proposta de creixement harmònic, pautat. Que ha rebut crítiques i lloances, sí, però diria que han prevalgut —i s'ha demostrat— les darreres. Tanmateix, unes i altres seran, sens dubte, molt importants en la revisió que properament s'ha de fer del Pla Territorial Insular.

El PTI el que fa és pautar, organitzar i administrar una limitació evident, la disponibilitat de territori, i és per tant una actuació absolutament necessària en termes de desenvolupament sostenible. En una terra de contorns tan definits, i tan coneguts i estimats, és evident. Però **no a tot arreu és així**: en territoris de límits menys definits sempre hi ha hagut la percepció generalitzada d'un *exterior* gran, difós, que tot ho podia absorbir (els residus, les emissions, més nuclis urbans on encabir la població... i fins i tot les iniquitats socials). Si la globalització té quelcom de bo és que ha empetitit o concretat aquest *exterior* gran i tolerant, aquesta immensitat que tot ho engoleix (sabem que vivim com si tinguéssim tres planetes quan sols en tenim un); també ha empetitit la dimensió temporal, que s'ha fet més abastable, per exemple quan posem horitzons temporals compartits com fan l'**Agenda 2030 de Nacions Unides** per al Desenvolupament Sostenible, o els Acords de París sobre les emissions per fer front al canvi climàtic.

El perill d'aquests mandats internacionals, i dels termes que —com la sostenibilitat mateixa— acaben per fer-se famosos i estar en boca de tots, és que tendeixen a perdre el significat i la intenció originals. Tenen com una **fatiga** de ser tan repetits, tan esgrimits, que els buida de significat. I d'acció. Per això penso que cal vetllar, per damunt de tot, per **continuar omplint de significat** la inclusió de Menorca en el Programa MaB, per complir el compromís del desenvolupament sostenible.

Tindrem, amb les d'enguany, les conclusions de cinc revisions quinquennals. En totes elles es destaquen aspectes consolidats i aspectes millorables. Fem, doncs, la llista dels problemes i entrebancs, de les disfuncions, busquem la manera de resoldre'ls, els instruments de què ens hem de valdre per fer-hi front. Sabem que la contaminació de les aigües subterrànies per nitrats és un problema, com ho és la pressió associada a l'estacionalitat turística, i ho són també les infraestructures de transport, o l'afectació de la flora i la fauna associada a la pressió humana, a la pèrdua de coneixements tradicionals, a l'abandonament del camp, a l'ús de verins o a l'arribada d'espècies invasores; és un problema la dependència energètica de fonts no renovables o la manca de recerca aplicada. No és difícil enumerar els aspectes millorables a partir de l'anàlisi de les conclusions quinquennals; sou molts els experts coneixedors de Menorca en tots aquests àmbits. Potser el més difícil és saber com abordar-los amb efectivitat, com propiciar escenaris favorables per resoldre'ls. M'agradaria instar, doncs, que aquestes jornades d'enguany mirin d'apuntar sobretot als instruments que cal afinar o aplicar. Goso anomenar alguns instruments, alguns procediments que potser hi podrien ajudar. Ho faig conscient que en sabeu més que jo, però esperant que contribueixin a enriquir el debat d'aquests dies i a

fer més possible que el futur immediat, i no tan immediat, de Menorca sigui en clau d'auténtica sostenibilitat, o sigui de limitació ben viscuda.

Per això, em pregunto, i us pregunto, si caldria, i com caldria:

1. Millorar la coordinació entre les administracions públiques implicades a aconseguir els objectius ambientals de Menorca (els ajuntaments, el Consell Insular i també, i sobretot, el Govern balear, així com el de l'Estat i fins i tot la Unió Europea —des de Menorca també contribuïm a la Xarxa Natura 2000 europea), i fer-ho en **tots els àmbits**. Des de la gestió de l'aigua i els residus a la definició d'impostos i taxes favorables al desenvolupament sostenible. Evitant incentius perversos o contraris. Passant pel model territorial, la gestió integrada dels residus, la descarbonització necessària del model energètic insular, els vincles entre natura i salut —importantíssims— o la conscienciació ambiental. Les institucions públiques —no només les de Menorca— haurien de ser molt actives en el suport de la reserva de biosfera de Menorca.

2. Disposar d'un equip tècnic propi de la reserva de biosfera. Hi ha governs que tenen un comissionat, associat al més alt nivell —la Presidència—, que es dedica a la implementació de l'Agenda 2030, una agenda internacional per al desenvolupament sostenible que a Menorca es pot reduir a un sol manament: fer efectiva en tots els àmbits i per tots els mitjans la declaració de l'illa com a reserva de biosfera. Es tractaria d'aconseguir, per exemple, que els aspectes relacionats amb la designació com a reserva de biosfera no depenguin d'un departament sectorial exclusivament vinculat a la dimensió ambiental de la sostenibilitat. Fer que hi entrin en joc, i en igualtat de condicions, els aspectes socials i econòmics. Que la sostenibilitat impregni els plans de govern i la presa de decisions. Ara que el món parla en el llenguatge de la sostenibilitat gràcies a l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (els ODS), un llenguatge que a Menorca vam adoptar ja fa més de vint-i-cinc anys, aprofitem l'ocasió i dotem-lo plenament de sentit. Per això, a l'equip tècnic propi de la reserva, que es reclamava fa cinc anys, potser caldria afegir-hi que sigui multidisciplinari —que sobrepassi els límits estrictament ambientals— i que tingui pes específic en l'estructura i en l'acció de govern. Tenim a punt de ser aprovat pel Ple del Consell el Pla d'Acció de la Reserva de Biosfera, un pla elaborat en concordança amb els objectius de l'Agenda 2030. Podria ben ser el full de ruta, en màxima concordança amb el Pla de Govern del Consell. En aquest sentit és molt significatiu saber que s'està treballant en la definició de les Directrius Estratègiques de Menorca, les DEM, impulsades pel CIM i per l'IME. Per ara s'ha avançat en l'apartat d'energia, i caldrà que incloguin sengles apartats d'aigua, de residus, de territori. Però caldrà, sobretot, que s'incorporin a l'ordenament i a la praxi política. Entre les DEM, a mitjà termini, i el Pla d'Acció de la Reserva de Biosfera, amb horitzó 2025, es pot traçar el rumb al 2030 i fer-ne una agenda que vagi més enllà de cicles polítics, com un estatut de la reserva de biosfera en concordança amb el pla de govern del CIM i del Govern balear. Menorca podria ser un escenari idoni on fer aterrar l'Agenda 2030 a escala local, i aquest estímul podria ser una nova empenta per reprendre la il·lusió dels inicis, aquella de què parlava Josep Miquel Vidal ara fa deu anys.

3. I, a part de més coordinació administrativa, de crear estructura, i de dotar-la d'un full de ruta, elevant els principis de la reserva a les instàncies més altes, per què no dotar la reserva d'un **marc legal** propi que faciliti la consecució de tots aquestes aspectes? Un marc que impliqui els altres agents, econòmics i socials, i també la ciutadania, que estableixi unes normes de joc bàsiques que ens diferenciïn de veres d'altres territoris. Ja a principis de la dècada del 2000 hi va haver un projecte de llei per a la reserva de biosfera, que es podria reprendre per donar seguretat o consistència jurídica a la declaració — que no en té *per se*—, i així atorgar estabilitat a l'organigrama de gestió i definir les regles de joc bàsiques que han de diferenciar Menorca com a reserva de biosfera.

Només amb això ja hi ha una feina ingent per davant, i penso que seria molt bo que les conclusions recollissin o debatessin aquests i altres possibles instruments o elements estructurals, més enllà de detectar necessitats i problemes concrets per resoldre, bo i essent molt important. A escala europea i internacional s'és conscient que vivim uns moments de **canvi de paradigma** en termes de sostenibilitat: cal reconsiderar la relació de la humanitat (les societats postindustrials) amb l'entorn, tot reconeixent la naturalesa fonamentalment insostenible del model industrial de desenvolupament seguit fins ara. I cal un canvi radical de la consciència ambiental dominant. A Menorca tenim fet ja part del recorregut. Aprofitem-ho!

Perdoneu si he donat una visió massa personal de la situació, em costava molt no fer-ho. No obstant això, he mirat d'aduir a elements que puguin ser útils per a la reflexió. Que es puguin entomar i ajudin al debat durant aquests dies que venen.

No voldria acabar sense retornar breument a un dels fragments de Pla, quan diu que la gent de Menorca «s'adapta a tot arreu, allà on sigui. I hi triomfa». Que els anys que tenim per davant continuïn escrivint, en part gràcies a la declaració com a reserva de biosfera, una història de triomf basada en la sostenibilitat i, especialment, en la gent!